

NĚKOLIK OTÁZEK MÍSTO ÚVODU

„*Minulost nikdy není mrtvá. Dokonce ani není minulá.*“

William Faulkner

1. „Proč právě toto“?

Otázku „proč právě toto?“, resp. „proč právě toto stojí za zachycení?“, si v okamžiku, kdy vzal do ruky brk, tužku, pero či jiný psací nástroj nebo usedl k psacímu stroji či počítači, jistě položil každý, kdo se chystal zachytit děje minulé nebo to, co se právě kolem něj odehrávalo. Odpověď byla a je v tomto případě zpravidla jednoduchá: daná věc se mi zdá významná nebo zajímavá a povědomí o ní by se mělo zachovat pro další generace, neuspokojuje mne, jak se o ní dosud píše, zachytit jí patří k mým povinnostem, někdo mne o to prosí atp.

Pokud ovšem dotyčný nechtěl být jen nezúčastněným kronikářem, mechanicky zachycujícím jednotlivá fakta, vyvstala mu při psaní okamžitě další „proč“: Proč se to stalo? Proč se to stalo právě tak, jak se to stalo? Proč se to stalo právě tehdy? Tato „proč“ jsou již trochu jiná než ono iniciační. Míří k podstatě společenského dění, umožňují poznat, jak věci kolem nás fungují, už to jsou „*ony ukrutné, ale všechny pokrok podmiňující otázky*“¹, které spolu s patřičnou mírou skepse odpradáвна stojí za člověčí snahou pochopit svět kolem sebe i sebe sama.

Na takováto „proč?“ také dojde. Nicméně i odpověď na prvotní „proč?“ je důležitá. Chci psát o zákoně č. 11/1918 Sb. z. a n., o zřízení samostatného státu československého, a chci o něm psát formou jakéhosi opožděného, a proto i poněkud specifického komentáře, tedy kvazikomentáře. Takže: Proč mi právě toto stojí za zachycení (a proč teď a proč touto formou)?

O zákonu o zřízení samostatného státu československého, označovaném jako první československý zákon, první ústavní provizorium nebo recepční zákon, chci psát především proto, že jsem právní historik. Z právního pohledu byl tento zákon tím nejdůležitějším, co se pojí k blížícímu se stému výročí vzniku Československa. Národní výbor československý jím 28. října 1918 dal právní formu obsahu zároveň přijatého svolání *Lide československý!*² A vytvoření samostatného československého státu zajisté patří k „top“ událostem naší národní historie minulého století. Dokonce je událostí s periodizačním významem: tak jako v celoevropském měřítku první světová válka ukončila „prodloužené“ 19. století a začala „krátké“ století dvacáté, končící politickými změnami z přelomu osmdesátých a devadesátých let, je v našich podmínkách počátek této éry spojován se vznikem samostatného

¹ KREJČÍ, F. *Kantova Kritika čistého rozumu*. Praha: ČAVU, 1930, s. VIII.

² Oba dokumenty proklamující vznik samostatného československého státu si obyvatelstvo mohlo druhého dne přečíst v denním tisku.

československého státu (a konec s jeho zánikem v roce 1992, na jehož počátku stála mocenská změna z listopadu 1989).

Vznik samostatného státu s novou státní formou a s podstatně menším územním rozsahem v roce 1918 změnil spoustu zaběhlých stereotypů, zasáhl do postavení celých společenských vrstev a ovlivnil život každého jednotlivce. Někteří se již dříve aktivně zasazovali, aby podobná změna nastala. Další se s novou situací okamžitě ztotožnili, jiným sžívání se s republikou trvalo déle. Mnozí se ovšem se svým novým postavením v ní nesmířili nikdy. Navíc původní nadšení pro právě vzniklý stát u některých po čase opadlo, u jiných se počáteční tolerance změnila v odpor. Na druhé straně, na konci třicátých let byla velká část obyvatelstva ochotna svůj stát bránit i se zbraní v ruce (aby, zklamaná z postoje spojenců a „diplomatické“ porážky, upadla do letargie). Leccos z těchto postojů i z postojů dalších generací včetně dnešních obyvatel České republiky má své kořeny právě v prvních dnech, týdnech a měsících samostatného státu, jimiž se – zprostředkovaně přes uvedený zákon – bude tato práce především zabývat.

Československo je již minulostí. Ani to, co přestane existovat, však nezaniká zcela. V přímé i zprostředkované paměti přenášíme informace a pocity z určité doby a předáváme je dál. Jsou v pozadí za našimi zkušenostmi i předsudky a přes ně se promítají do našeho jednání. Československo tak žije v nás, kteří jsme je považovali za samozřejmost, a bude žít i v našich dětech, pro něž už samozřejmostí není, i když jsou třeba ještě „made in Czechoslovakia“, jak se zpívá v jedné písničce. Tak jako se Československá republika až křečovitě snažila „odrakouštit“ a nedokázala to, tak se ani my československého dědictví jen tak lehce nezbavíme. A já jsem přesvědčen, že je to dobře. Jen s ním musíme správně nakládat.

Komentáře k zákonům zpravidla vznikají brzy po vydání příslušného předpisu a mají praxi usnadnit jeho aplikaci, případně laikům pomoci s orientací v něm. Opírají se proto především o texty, které vznikly v souvislosti s přípravou příslušného zákona (důvodové zprávy a další materiály z jeho přípravy), judikaturu, pokud již existuje, případně o názory právní vědy. Tento text je poněkud jiný, proto ho označuji jako kvazikomentář. Především plní odlišný účel: není pomůckou pro právní praxi, ale jen pokusem o trochu jiný úhel pohledu na vznik československého státu. Proto zdůrazňuje to, co je v klasickém komentáři jen prostředkem ke správné interpretaci zákonného textu. Upozorňuje na příčiny, které vedly ke vzniku samostatného státu, resp. jeho prvního zákona, a zaměřuje se na orgány, které se na něm podílely. Podobně jako klasický komentář sleduje, jak se jednotlivá ustanovení zákona v bezprostředně následujících letech realizovala a jaký měla dopad na situaci v republice, ale navíc to může dělat s náležitým odstupem. Jiný je tedy nejen účel tohoto „komentáře“, ale jiné, resp. obsáhlejší, jsou též zdroje, z nichž vychází. Díky téměř stoletému zpoždění v něm lze zúročit nejen leccos z nepřeborných informací o situaci, v níž se československý stát rodil, ale též o jeho více než sedmdesátileté existenci a o jeho zániku.

Vznik československého státu již popsala celá řada historiků, ve svých vzpomínkách jej zachytili i mnozí z aktérů a dostalo se mu i uměleckého ztvárnění. Studium

dosud nevyužitých nebo nikoli dostatečně využitých archivních materiálů sice může známou faktografií obohatit, ale případné nové „objevy“ pohled na průběh tehdejších událostí jen stěží nějak zásadně změní, i když dílčích nejasností se najde spousta, jak se ostatně budu snažit ukázat. Mohou však ovlivnit jejich interpretaci.

Nová interpretace známých událostí však nemusí být nutně spojena s odhalením nových skutečností. Je výrazně subjektivní záležitostí, odvíjí se od osobnosti a erudice autora a od dobového kontextu, ale působí na ni i řada dalších faktorů, včetně kognitivních předpojatostí – jak v nás samotných, tak u dobových aktérů. Nesmíme zapomenout, že zejména v líčení převratových dní byli historici vesměs odkázáni jen na osobní výpovědi účastníků, protože přímých písemných dokladů se moc nezachovalo, a že vznik československého státu vždy byl a v některých aspektech stále je aktuální politikum.

Před blížícím se stým výročím vzniku Československa kolegové, kteří se právě na toto období naší historie specializují, jistě připravují nové komplexní či na jednotlivé aspekty vzniku československého státu zaměřené práce, takže se nepochybně dočkáme nových interpretací a hodnocení jednotlivých událostí či postojů. Už jen proto, že máme za sebou – pro některé z nás bolestnou, pro jiné osvobozující – zkušenost zániku společného česko-slovenského státu, která evokuje skutečně trýznivou otázku: Jaké znaménko dát existenci společného státu Čechů a Slováků? Bude plus spíše u vzniku, nebo u zániku tohoto útvaru?

Historie je během na dlouhou trať. Skutečný smysl dá událostem a našim činům většinou až s větším časovým odstupem. Leccos pak dokáže potlačit, leccos naopak vyzvednout, prohry dokáže proměnit ve vítězství (a samozřejmě i naopak). Proto má smysl se k ní vracet. Ve vztahu ke vzniku Československa už dílčí plusy a minusy sčítat můžeme. Jeho zánik nám k tomu dává nejen příležitost, ale i nové podněty.³ Při sčítání plusů a minusů jeho zániku, a tedy i celé existence společného státu Čechů a Slováků jsme jen na začátku, a ty nejdůležitější budou sčítat až pozdější generace. Milan Kundera by mne za tento útek před hodnocením relativně „mladé“ historie nepochválil. S věkem dospěl k přesvědčení, že spoléhání se na budoucnost jako na jediného kompetentního soudce je zbabělý konformismus, lichocení silnějším. Něco na tom je, ale na druhé straně „odvážné“ pokusy okamžitě

³ K tomu odkazují na inspirativní stati Josefa Harny Meziválečné Československo. Kladení otázek (in *Moderní dějiny. 2. Sborník k dějinám 19. a 20. století*. Praha: HÚ, 1994, s. 7–19) a Úvahy nad charakterem a smyslem českého slovakofilství z přelomu 19. a 20. století [in PODRIMAVSKÝ, M. – KOVÁČ, D. (eds.). *Slovensko na začiatku 20. storočia: Spoločnosť, štát a národ v súradniciach doby*. Bratislava: HÚ SAV, 1999, s. 152–167]. Ve druhé z nich na s. 153 napsal, že dosud „apriorní představa o nezvratnosti procesu sblížení Čechů a Slováků badatele vždy jistým způsobem zaslepovala, vedla je k vyhledávání a poté i k přeceňování konvergenčních momentů a na druhé straně k podcenění divergenčních faktorů, které onen předpokládaný proces oslabovaly a narušovaly. Při dnešním stavu poznání nelze ještě posoudit, zda ony ‚rušivé‘ momenty tkvěly v samotném základu těchto vztahů, nebo vykrytalizovaly teprve později, aby nakonec převládly vinou chyb, jichž se na obou stranách dopustily příslušné politické reprezentace, či zda šlo jen o objektivní tendence evropského vývoje na konci 20. století“.

(a pokud možno jednou provždy) se vypořádat s nejbližší minulostí často vypovídají víc o nás než o ní.

Svou erudicí a svým zaměřením nemohu a nechci kolegům-historikům při hodnocení politických, ekonomických, sociálních a jiných aspektů spojených se vznikem československého státu konkurovat. O to víc budu při historických výkladech na jejich práce odkazovat v poznámkách. Zde pouze namátkou připomenu faktograficky bohatý čtvrtý díl Tobolkových *Politických dějin československého národa od r. 1848 až do dnešní doby*,⁴ Pichlíkovu práci *Zahraniční odboj 1914/1918 bez legend*⁵ nebo Galandauerův *Vznik Československé republiky 1918*.⁶ Místo titulů novější literatury jen upozorním na práci kolektivu vedeného Janem Němečkem *Reflexe dějin Československa 1918–1948 v historiografii na počátku 3. tisíciletí*,⁷ která podává přehled stěžejních prací z let krátce před přelomem tisíciletí a po něm. Vedle prací historiků však nejde nevzpomenout svým způsobem nepřekonatelné *Budování státu* Ferdinanda Peroutky.⁸ Znovu připomínám, že můj pohled je především pohledem právníka, proto není mou ambicí zkoumat a rozvést všechny relevantní aspekty vzniku republiky. Budu vyzvedávat především to, co tak či onak souvisí s budováním československého státního aparátu a s formováním jeho právního řádu, a „o věcech okolo“ se budu snažit psát tam, kde to bude možné, spíše lehkým perem. Zato občas mohu napravit drobné omyly historiků, které se vážou k interpretaci právních předpisů.⁹

Celá tato práce se ve větších či menších kruzích točí kolem právního předpisu, který stál u zrodu samostatného československého státu. „Točením v kruzích“ chci naznačit, že – přesto, co jsem uvedl na konci předchozího odstavce – o něm nechci psát jen jako pozitivistický právník, kterého zajímá pouze normativní rovina. Jako právní historik se plně hlásím k tomu, co kdysi napsal jeden ze spoluzakladatelů mé alma mater a mého současného působiště, Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, profesor Josef Vacek. Podle tohoto sociologicky orientovaného profesora srovnávací pravovědy, v brněnském normativistickém milieu nepochopeného a přehlíženého, při hodnocení právní úpravy „*ten, kdo nezná sociálních poměrů, na které*

⁴ TOBOLKA, Z. *Politické dějiny československého národa od r. 1848 až do dnešní doby. IV. 1914–1918*. Praha: Československý kompas, 1937.

⁵ PICHLÍK, K. *Zahraniční odboj 1914/1918 bez legend*. Praha: Svoboda, 1968.

⁶ Galandauer, J. *Vznik Československé republiky 1918. Programy, projekty, předpoklady*. Praha: Svoboda, 1988.

⁷ NĚMEČEK, J. (ed.). *Reflexe dějin Československa 1918–1948 v historiografii na počátku 3. tisíciletí*. Praha: Historický ústav, 2008.

⁸ PEROUTKA, F. *Budování státu. Československá politika v letech popřevratových. I. Rok 1918*. Praha: Fr. Borový, 1933.

⁹ Zde jen pro příklad upozorním, že ve zcela nové práci o A. Švehlovi se za text prvního československého zákona vydává text prohlášení *Lide československý!*, nesprávně se konstatuje, že podle definitivní verze zákona ze Sbírký zákonů a nařízení „*nepotřebovalo Národní shromáždění srozumění s Národní radou v Paříži*“ a že Národní výbor vydal „*sedmáct dekretů, které měly platnost zákonů*“. Prozatímní ústava nestanovila, že Národní výbor 14. listopadu předá moc Národnímu shromáždění, a nepřesně je interpretován problém prvního prezidentova poselství (BROKLOVÁ, E. *Antonín Švehla. Tvůrce politického systému*. Praha: Academia, 2017, s. 109–110, 110, 116–117, 118 a 122).

svého času sociální pravidla dopadala, nemůže si nikterak činiti úsudek o tom, zda pravidla tato v době, v níž vznikla, skutečně se osvědčila, čili nic“. Dále podle něj „bádání dogmatické není jediným druhem vědecké práce právníké“ a „právně-filosofické závěry lze činiti vždy jen na základě poznatků vytěžených ze skutečných zjevů sociálního života, jež zákonné texty mohou osvětliti pouze tomu, kdo se zajímá o podobu sociálního života v skutku a pravdě“.¹⁰

V historii se často stává, že věci nedopadnou tak, jak je jejich iniciátoři zamýšleli. Citovat všechny bonmoty, které díky tomu vznikly, by bylo na dlouhé psaní. Každého asi napadne ten o cestě do pekel dlážděné dobrými úmysly. Aktéři historických událostí si někdy vytknou nereálné cíle, jindy zvolí neadekvátní prostředky k jejich dosažení. Někdy nedorostou úkolům, které si předsevzali, jindy se proti nim zase „spiknou“ nepříznivé okolnosti. Zpravidla je to však od každého trochu. Při hodnocení toho, co se povedlo i nepovedlo, samozřejmě budu zvažovat objektivní i subjektivní faktory. Rozhodně však nechci nikoho soudit a svalovat na někoho vinu. Je sice efektní ukázat na konkrétní osobu či skupinu jako toho, kdo je odpovědný za nezdar, a ještě to opeprít nějakou jízlivou poznámkou, ale zpravidla to není spravedlivé. Možná se to hodí do politického boje, ale ne do historiografie. Ostatně zamysleme se nad samotným slovním spojením „svalovat na někoho vinu“. Už ono naznačuje, že hledání viny, v našem případě spíše odpovědnosti, je určitým balancováním, že když chceme na někoho konkrétně ukázat, musíme tomu trochu pomoci, musíme někde zatlačit, něco zvýraznit, takže někdy jen maličkost rozhodne, zda vinu „svalíme“ na tu, či onu stranu.

Podobné je to s úspěšností toho či onoho politického konceptu. T. G. Masaryk vsadil na totální vítězství Dohody a sázka mu vyšla. Byl to výsledek politického instinktu, nebo shody šťastných náhod? Politický instinkt za Masarykovým rozhodnutím stál, jinak by se člověk, který se po celý svůj dřívější život snažil smířit Čechy s monarchií, těžko po šedesátce rozhodl prudce otočit kormidlem a z monarchie je vyvádět s vědomím, že se přitom habsburské soustátí musí potopit. Ale co kdyby se zdařily slibně začínající námluvy dohodových mocností a císařského dvora, které měly vyústit v odpoutání habsburské monarchie od jejího německého partnera? A to už ani nemluvím o tom, že válka nemusela skončit vítězstvím dohodových mocností a jejich spojenců. Můžeme uvažovat i dál. Proč jsou dnes mnohým z nás – těm, kteří jsme nezlomili hůl nad Evropskou unií, jen se stále více obáváme, aby se vlastními chybami nezahubila – sympatické i myšlenky kritizovaného, posmívaného a dehonestovaného „austrofila“ Bohumíra Šmerala? Viděl dál do budoucnosti Masaryk, nebo Šmeral? Nebo se nakonec mýlili oba? A co Karel Kramář nebo Friedrich Naumann? Jsou jejich představy už zcela mrtvé? A má vůbec smysl nějaké takové koncepty vymýšlet? Neprosadí se nakonec vždy realpolitik?

Ale zpět k tomuto textu. Forma opožděného kvazikomentáře mi pro něj připadala jako vhodná, v tomto případě snad i neotřelá a stravitelná též pro nepravvníky.

¹⁰ VACEK, J. Právní věda a studium sociálních poměrů. *Sborník věd právních a státních*. Roč. XV/1914-1915, s. 156, 163 a 165).

Umožní mi podívat se na ustanovení zákona nejen se zaměřením na předcházející události a předpokládané dopady, ale i se znalostí skutečných důsledků, které jejich realizace přinesla. Ze střípků vázících se k jednotlivým ustanovením zákona chci složit obraz vzniku československého státu v kontextu událostí, které mu předcházely, a s vědomím důsledků, k nimž události z konce roku 1918 a následujících měsíců vedly. Postupovat od střípků k celku mohu i proto, že naše veřejnost má o událostech spojených se vznikem Československa slušné povědomí. Řekl bych, že podstatně lepší než o naši novější historii.

Takže detektivka to nebude – zápletka i pachatel jsou předem známi. Ale snad vás i tak příběh vzniku československého státu přiblížený prostřednictvím prvního československého zákona zaujme.

Musím také upozornit, že zčásti, a z části poměrně velké, vycházím ze svých starších textů, uvedených v seznamu použité literatury. Budu tedy občas „vykrádat“ sám sebe. Myslím si však, že to má své opodstatnění. Svě články jsem publikoval v českých a slovenských časopisech, ale také v příležitostných sbornících, z nichž mnohé nejsou snadno přístupné. Zejména však doufám, že použitím v komplexněji pojaté práci získají na vypovídací hodnotě.

2. První československý zákon?

Běžně se říká, že první může být jen jeden. O jisté nedostatečnosti tohoto tvrzení nás však občas přesvědčuje sám život. Sportovní příznivci dobře znají případy mrtvých závodů, kdy atleti či jiní rozhodčí podle daných pravidel nedokážou určit jednoho vítěze a musejí udělit dvě zlaté medaile. I když zajisté oba závodníci neprotřhli imaginární cílovou pásku v přesně stejném okamžiku, takže první byl skutečně jen jeden, rozdíl mezi nimi nedokážeme nebo nemáme potřebu změřit či jinak zachytit. Jiným příkladem, ovšem jiným i svou podstatou, protože tu nejde o nepostřehnutelné zlomky sekund, ale o různý úhel pohledu, může být právě zákon o zřízení československého státu. O něm, jak jsem již uvedl, se běžně a oprávněně uvádí, že byl prvním československým zákonem. Ale má v tom vážného konkurenta.

Národní výbor československý jednal o zákonu o zřízení československého státu ve svém sídle v Obecním domě královského hlavního města Prahy už z večera památného pondělí 28. října 1918 a byl to skutečně první zákon, který Národní výbor jako vrcholný československý orgán schválil. Text dal publikovat v denním tisku a na plakátech. Ve Sbírce zákonů a nařízení (kde nebude hrozit záměna, budeme zkráceně psát i Sbíрка, a u jednotlivých právních předpisů Sb. z. a n.) se však tento zákon objevil až pod číslem 11/1918 Sb. z. a n. v částce II., vydané 6. listopadu. Jako československý zákon č. 1 najdeme v I. částce prvního ročníku Sbířky zákonů a nařízení, vydané 4. listopadu 1918, zákon, jímž se upravuje vyhlásování zákonů a nařízení. Z formálně právního pohledu byl tedy prvním československým zákonem právě tento právní předpis.

Nebudeme nyní hledat odpověď na otázku, proč se právě tento zákon jako první dostal do Sbírký a proč první schválený zákon nese až číslo 11. Musím však upozornit na zásadní problém spojený s publikací právních předpisů nově vznikajících států, od něž se bude později odpověď na tuto otázku odvíjet. Je z kategorie otázek „co bylo dřív: slepice, nebo vejce?“. Při vzniku nového státu se k začlenění do publikační sbírky totiž jako první nabízejí dva předpisy. Problém spočívá v tom, zda se má nejdříve proklamovat vznik nového státu a pak teprve zřídit samotná sbírka, v níž se publikují právní předpisy tohoto nového státu, nebo se má nejdříve zřídit publikační sbírka a pak v ní proklamovat vznik státu. V prvním případě hned vyvstane otázka, jak je možné publikovat právní předpis ve sbírce, která ještě *de iure* neexistuje. V druhém se zase budeme potýkat s problémem, zda může vzniknout publikační sbírka státu, který ještě nebyl řádným právním způsobem konstituován. Zákodárce tak může volit mezi dvěma postupy, z nichž ani jeden není bez vady, nicméně oba mají logiku. Může také obojí zahrnout do jednoho předpisu, ale ani tím uvedeným námitkám zcela nepředejde.

U Národního výboru československého „vyhrálo“ oficiální konstituování Sbírký zákonů a nařízení, a příslušný zákon tedy dostal číslo jedna. Jak jsem již uvedl, odpověď na otázku „proč?“, když zákon o zřízení samostatného československého státu byl již několik dní schválen, občané s ním byli v provizorní formě seznámeni a v životě se – alespoň na části předpokládaného státního území – uplatňoval, budeme hledat později. Trochu ji napovídá skutečnost, že s oficiální publikací tohoto zákona, proklamujícího vznik nového státu a upravujícího další důležité otázky, se i po zřízení Sbírký otálelo. Nenásledoval jako zákon č. 2 Sbírký, ale byl začleněn až do druhé částky Sbírký, vydané dva dny po publikaci prvních československých předpisů. Jak je zřejmé z číslování, do Sbírký se před něj vedle zákona č. 1/1918 Sb. z. a n. dostalo ještě devět dalších předpisů datovaných k 2. listopadu, konkrétně sedm zákonů a dvě nařízení Národního výboru.

Shrňme tedy: jako zákon č. 1/1918 Sb. z. a n. byl v československé Sbírcé zákonů a nařízení publikován zákon z 2. listopadu 1918, jímž se upravuje vyhlásování zákonů a nařízení. Národní výbor však už 28. října schválil a poté provizorním způsobem – v tisku a plakátováním – vyhlásil zákon o zřízení samostatného státu československého. I přesto, že oficiálně byl publikován až později (6. listopadu jako č. 11/1918 Sb. z. a n.), je tento zákon běžně označován za první československý zákon. V podobě ze Sbírký zákonů a nařízení zněl takto:

„Zákon ze dne 28. října 1918 o zřízení samostatného státu československého.

(Veřejně vyhlášen dne 28. října 1918.)

Samostatný stát československý vstoupil v život. Aby zachována byla souvislost dosavadního právního řádu se stavem novým, aby nenastaly zmatky a upraven byl nerušený přechod k novému státnímu životu, nařizuje Národní výbor jménem československého národa jako vykonavatel státní svrchovanosti toto:

čl. 1. Státní formu československého státu určí národní shromáždění ve srozumění s Československou Národní radou v Paříži. Orgánem jednomyslné vůle národa a také vykonavatelem státní svrchovanosti je Národní výbor;

- čl. 2. *veškeré dosavadní zemské a říšské zákony a nařízení zůstávají prozatím v platnosti;*
- čl. 3. *všechny úřady samosprávné, státní a župní, ústavy státní, zemské, okresní a zejména i obecní jsou podřízeny Národnímu výboru a prozatím úřadují a jednají dle dosavadních platných zákonů a nařízení;*
- čl. 4. *zákon tento nabývá účinnosti dnešním dnem;*
- čl. 5. *Národnímu výboru se ukládá, aby tento zákon provedl.*

JUDr. A. Rašín v. r.

Ant. Švehla v. r.

JUDr. František Soukup v. r.

Jiří Stříbrný v. r.

Dr. Vavro Šrobár v. r.“

3. Proč v novém státě staré právo?

Vedle proklamace vzniku samostatného státu a dalších ustanovení obsahoval zákon č. 11/1918 Sb. z. a n. v § 2 mimořádně významné ustanovení o převzetí (recepti) stávajícího právního řádu, resp. o recepti dvou či tří právních řádů, které na území nově vzniklého státu platily: rakouského pro české země (s dílčími modifikacemi pro Čechy, Moravu a Slezsko), uherského pro Slovensko a po rozhodnutí o přičlenění Podkarpatské Rusi i pro toto území a konečně později na krátkou dobu i německého (pro území Hlučínska). Proč se přebíraly staré a nejednotné právní předpisy? Bylo to dobré řešení? Vždyť je nad slunce jasné, že existence více právních řádů na území jednotného státu nutně musí způsobovat komplikace téměř na každém kroku. Jak se dařilo vznikající problémy překonávat?

To je pro úvod příliš mnoho nových otázek. Odpovědi na ně proto budeme hledat až později.

4. Opravdu 28. říjen?

V pohraničních oblastech Čech, Moravy a Slezska se prakticky souběžně s děním v Praze zformovaly německé správní provincie, jejichž představitelé odmítali připojení Němci obývaných území k československému státu. Na Slovensku začaly začátkem listopadu stávající uherské orgány a mocenské složky po krátké dezorientaci a ochromení vystupovat jménem nově konstituovaného maďarského státu. Navíc se sem informace z českých zemí dostávaly obtížně, a jak si ukážeme, platilo to i o zprávách o prvních státoporných aktech Národního výboru československého. Obyvatelé Podkarpatské Rusi (a Hlučínska, které bylo součástí německé říše, Valticka či Vitorazska) ještě ani netušili, že i území, na němž žijí nebo se narodili, se stane součástí nového československého státu. Že území Podkarpatské Rusi připadne Československu, v prvních dnech netušili ani samotní členové Národního výboru československého, natož ostatní obyvatelstvo českých zemí a Slovenska.

V českém a moravském pohraničí a ve východních částech republiky se československá moc reálně prosadila až s poměrně značným zpožděním. Československý stát navíc sice *de iure* přebíral existující státní aparát, neměl však jasně vymezené státní hranice. Ne všude tedy bylo zřejmé, o čí území vlastně jde, a na mnohá území si od počátku výslovně dělaly nárok i sousední státy.

Další problém spočíval v tom, že i v místech, kde nebylo pochyb o jejich příslušnosti k československému státu, byli v době převratu soudci a úředníci vázání přísahou bývalému státu. Československému státu ještě nepřísahali, mnozí to ani neměli v úmyslu, a o přísahu dalších zase nestál československý stát.

To vše komplikuje odpověď na otázku, kdy vlastně vznikl československý stát a zda ve stejném okamžiku vznikl pro obyvatele Prahy a – třeba – nějaké vesničky na Šumavě, ve Slezsku nebo na Slovensku. Nepřekvapí proto, že názory na okamžik vzniku československého státu se různí. Například slovenští historici si kladou otázku, zda i pro obyvatelstvo Slovenska byl vznikem samostatného státu 28., nebo 30. říjen 1918. Postačuje převzetí moci v hlavním městě nebo vydání zákona proklamujícího vznik nového státu k tomu, abychom mohli tento stát považovat za existující v jeho budoucích hranicích? Pro dokreslení ještě dodávám, že právníci se také přeli a prou, zda při konstituování nového státu mají primát vnitropolitické události (reálné uchopení moci, vytvoření právního řádu), nebo jeho uznání mezinárodním společenstvím.

Jinak řečeno: Slavíme 28. říjen jako Den vzniku samostatného československého státu a státní svátek oprávněně?

Jak je již z těchto drobných útržků zřejmé, k prvnímu československému zákonu se váže řada pozoruhodností a problémů – historických i právních. Až budeme v jeho zkoumání pokračovat dál, vyvstanou před námi další.

Pro tuto chvíli to snad stačí. Chtěl jsem na úvod ukázat, že stručný právní předpis, který stál u zrodu československého státu, stále skýtá řadu podnětů k zamyšlení a že stojí za to se k němu a k souvisejícím událostem vrátit. Ostatně, že takové podněty vyvstanou, předvídal již první prezident republiky Tomáš G. Masaryk, když v roce 1925 napsal, že „*státovědci a teoretikové konstitučního práva najdou při studiu vzniku a vývoje našeho státu ne jeden zajímavý a závažný problém*“.¹¹

¹¹ MASARYK, T. G. *Světová revoluce. Za války a ve válce*. Praha: Čin–Orbis, 1925, s. 468.